

TIL VA NUTQ: JAMIYAT TARAQQIYOTINING ASOSIY VA
ULARNING ZAMONAVIY RIVOJI

Xamidov Xokimjon Abduraxmon o'g'li

Farg'ona davlat universiteti , Bakalavr bosqichi talabasi

xamidovxokimjon517@gmail.com

Ilmiy rahbar: A'zamova Gulasal Sodiq qizi

Farg'ona davlat Universiteti filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktiri (PhD)

gulasalazamova91@gmail.com

Annotatsiya: *Ushbu maqola til va nutqning jamiyat taraqqiyotidagi o'rni va ularning zamonaviy rivojini tahlil qiladi. Maqolada, til va nutqning strukturaviy va funksional farqlari, shuningdek, psixolingvistik mexanizmlari o'rganiladi. Nutq faoliyatining psixologik asoslari hamda til va nutqning jamiyatdagi roliga zamonaviy yondashuvlar (poststrukturalizm, pragmalingsvistika, kognitiv lingvistika) tahlil qilinadi. Ushbu maqola til va nutqning o'zgaruvchan va dinamik xususiyatlari hamda globalizatsiya va texnologik inqiloblar ta'sirida yuz berayotgan yangi tendensiyalarni yoritadi. Jamiyatda til va nutqning o'zaro aloqasi va o'zgarishi haqida batafsil ma'lumot berilib, bu jarayonlarning jamiyat rivojiga qanday ta'sir ko'rsatishi ko'rib chiqiladi.*

Kalit so'zlar: *Til, jamiyat taraqqiyoti , lingvistika , nutqshunoslik, psixolingvistika , kommunikatsiya , globalizatsiya , ijtimoiy tuzilma, zamonaviy rivojlanish .*

Abstract: *This article analyzes the role of language and speech in the development of society and their modern development. The article studies the structural and functional differences of language and speech, as well as psycholinguistic mechanisms. The psychological foundations of speech activity and modern approaches to the role of language and speech in society (poststructuralism, pragmalinguistics, cognitive linguistics) are analyzed. This article highlights the changing and dynamic characteristics of language and speech, as well as new trends occurring under the influence of globalization and technological revolutions. Detailed information is provided on the interaction and change of language and speech in society, and how these processes affect the development of society.*

Keywords: *Language, social development, linguistics, speech science, psycholinguistics, communication, globalization, social structure, modern development.*

Аннотация: В статье анализируется роль языка и речи в развитии общества и их современное развитие. В статье рассматриваются структурные и функциональные различия языка и речи, а также психолингвистические механизмы. Анализируются психологические основы речевой деятельности и современные подходы к роли языка и речи в обществе (постструктурализм, прагматическая лингвистика, когнитивная лингвистика). В статье рассматриваются меняющиеся и динамические характеристики языка и речи, а также новые тенденции, возникающие под влиянием глобализации и технологических революций. Подробная информация представлена о взаимодействии и изменении языка и речи в обществе, а также рассматривается, как эти процессы влияют на развитие общества.

Ключевые слова: Язык, социальное развитие, лингвистика, наука о речи, психолингвистика, коммуникация, глобализация, социальная структура, современное развитие.

Tilshunoslikda "til" va "nutq" tushunchalari asrlar davomida tahlil qilinib kelinmoqda. Til — ijtimoiy hodisa sifatida insoniyat jamiyatining taraqqiyotida asosiy aloqa vositasi bo'lib xizmat qiladi. Til belgilar tizimi sifatida grammatika, fonetika, leksika va sintaksis kabi tarkibiy qismlarga ega. Tilshunos olim Ferdinand de Sossyur tilni ijtimoiy hodisa, nutqni esa individual faoliyat sifatida ajratgan. Nutq esa til vositalarining amaliy qo'llanilishi, ya'ni real kommunikativ faoliyatdir. Nutq har bir individning tilga bo'lgan shaxsiy yondashuvi, madaniyati va fikrlash tarzining ifodasidir. Bu jihatdan til potentsial imkoniyatlar majmuasi bo'lsa, nutq bu imkoniyatlarning real qo'llanishidir.

Tilshunoslikda "**til**" va "**nutq**" tushunchalari uzoq vaqtdan beri tahlil qilinib kelinmoqda. Umumiy tilda, **til** — bu ijtimoiy aloqaning vositasi bo'lib, grammatika, leksika va fonetika kabi strukturaviy elementlardan tashkil topgan, jamiyatning tilshunoslik tizimidir. sifatida ta'riflab, til va nutq o'rtasidagi asosiy farqni ko'rsatgan. U tilni ijtimoiy hodisa sifatida ko'rib, nutqni individual faoliyat sifatida ta'riflagan. Til — bu barqaror tizim, nutq esa bu tizimning realizatsiyasidir.

Nutq — bu til vositalarini amalga oshirishning individual jarayoni. Har bir inson nutq orqali fikrini ifodalaydi, muloqotda ishtirok etadi, ijtimoiy jarayonlarga o'z hissasini qo'shadi. Til va nutqning o'zaro bog'liqligi Zhores P. Mikhailov (1941) tomonidan ham o'rganilgan va nutq va til o'rtasidagi farqlar aniqlangan. Nutq va til o'rtasidagi farqlarni quyidagi asoslarda tahlil qilish mumkin:

	Til	Nutq
Xususiyati	Ijtimoiy	Individual
Holati	Barqaror, tizimli	O'zgaruvchan, situatsion
Vaqt	Doimiy mavjud	Faqat muloqot vaqtida namoyon bo'ladi
Vazifasi	Aloqa vositalarini saqlash	Aloqani amalga oshirish

Shuningdek, til strukturasi fonetik, morfologik va sintaktik qoidalarni o'z ichiga oladi. Nutq esa pragmatik jihatdan bu vositalarni qanday ishlatishni belgilaydi. Masalan, biror gap tuzishda shaxsning maqsadi, auditoriyasi, kayfiyati ham muhim rol o'ynaydi. Tilshunoslikda til va nutqni ikki darajada tahlil qilish mumkin: **strukturaviy** va **funksional** farqlar.

- **Strukturaviy farqlar:** Til — bu tilshunoslik tizimining har bir elementi, grammatik va fonetik qoidalarni o'z ichiga oladi. Nutq esa shu tilning individual va real vaqt ichida ishlatilishi.

- **Funksional farqlar:** Tilning asosiy vazifasi aloqa vositasi bo'lib xizmat qilishdir. Nutq esa til vositalarining amaliy qo'llanilishi, ya'ni kommunikativ jarayonni amalga oshirishdir.

Nutq so'zi, (2) **Viktor V. Vorobyev** (2007) tomonidan, "Nutq — bu tildan amaliy foydalanish shakli bo'lib, u kommunikatsiya jarayonini anglatadi" deb ta'riflanadi. Nutq inson tafakkuri bilan chambarchas bog'liq. Nutq faoliyati orqali inson o'z fikrini ifodalaydi, anglaydi, tahlil qiladi va tushunadi. Psixolingvistika fanida nutq quyidagi bosqichlarda shakllanishi aniqlangan:

1. **Motivatsiya** (gapirish ehtiyoji);
2. **Fikrlash** (mazmunni ichki ongda shakllantirish);
3. **Til vositalari bilan kodlash;**
4. **Fonetik realizatsiya** (aytish, talaffuz qilish);
5. **Axborotni eshituvchi tomonidan qabul qilish va tushunish.**

Bu jarayonlar murakkab va ong osti mexanizmlari bilan chambarchas bog'liq. Shu sababli nutqning xatolarga yo'liqishi psixologik, ijtimoiy yoki fiziologik sabablar bilan bog'liq bo'lishi mumkin. Nutq faoliyati va uning psixolingvistik mexanizmlari tilshunoslikning eng muhim yo'nalishlaridan biridir. Nutq psixolingvistikaning asosiy obyekti bo'lib, u ong, fikrlash va ijtimoiy sharoit bilan bog'liqdir. (3) **Noam**

Chomsky (1957) nutqning **kognitiv mexanizmlarini** va tilni o'rganishda "tartibli" tuzilmalarni ta'riflagan. Uning fikriga ko'ra, nutq yaratishda insonning miyasi tilni yaratish va amalga oshirish jarayonlarida turli qatlamli tuzilmalarni ishlatadi.

Nutq faoliyati quyidagi bosqichlarda rivojlanadi:

1. **Motivatsiya** — gapirish ehtiyoji va fikrning shakllanishi.
2. **Fikrlash** — fikrlarni ongsiz va ongli ravishda tashkil qilish.
3. **Kodlash** — fikrlarni tilga aylantirish.
4. **Talaffuz** — nutqiy shakllarni ifodalash va almashish.

Zamonaviy tilshunoslikda til va nutq tushunchalari yangi yondashuvlar bilan boyimoqda. Poststrukturalizm, kognitiv lingvistika, pragmalingvistika va diskurs tahlili kabi yo'nalishlar tilni faqat belgilar tizimi sifatida emas, balki ijtimoiy, madaniy, siyosiy va ruhiy omillar bilan bog'liq hodisa sifatida talqin qiladi. Diskurs tahlilida til va nutq o'rtasidagi chegaralar yanada murakkablashadi. Gapiruvchining ijtimoiy maqomi, nutq vaziyati, interaktiv kontekst — bularning barchasi nutq tarkibiga kiradi va tilning dinamik holatini aks ettiradi. Bundan tashqari, raqamli kommunikatsiya (internet tili, emoji, qisqartmalar) nutq vositalarining turlanishi va tildagi yangilanishlarga sabab bo'lmoqda. Yozma va og'zaki nutq chegaralari tobora toraymoqda. Zamonaviy tilshunoslikda til va nutqni o'rganishning yangi usullari paydo bo'lgan. **Pragmalingvistika, kognitiv lingvistika** va **diskurs tahlili** kabi sohalar til va nutqni ijtimoiy va psixologik kontekstlarda tahlil qiladi. (4) **Zigmund Freud** va **Carl Jung** kabi psixologlar tilni insonning ichki ongini aks ettiruvchi vosita sifatida ko'rganlar. (5) **Internet tili** va **sotsial tarmoqlarda nutqning** rivojlanishi ham tilshunoslikda yangi yondashuvlar yaratdi. Bugungi kunda **emoji, qisqartmalar** va **slenglar** tilni o'zgartirmoqda.

Xulosa qilib aytganda, til va nutq — bu ikki alohida, ammo o'zaro bog'liq hodisadir. Til — ijtimoiy va barqaror tizim bo'lib, millatning madaniy xotirasi va tafakkur mahsulidir. Nutq esa bu tizim asosida har bir individ tomonidan amalga oshiriladigan faoliyatdir. U ong, psixika, tafakkur va ijtimoiy sharoitlar bilan uzviy bog'liq. Zamonaviy lingvistik yondashuvlar til va nutqning o'zaro munosabatlarini chuqurroq o'rganishga imkon bermoqda. Ularning jamiyatdagi roli faqat muloqot vositasi emas, balki shaxs va millat ongining shakllanishi, ma'naviyat va madaniyatning ifodasidir. O'zbek tilining boyligini saqlash, uni to'g'ri ishlatish va rivojlantirish har bir fuqaroning burchidir. Tilga e'tibor — bu faqat adabiyotshunos, tilshunos yoki o'qituvchilarning ishi emas, balki har bir fuqaroning kundalik hayotidagi madaniy yondashuvidir. O'z ona tilini e'zozlash orqali inson o'zini, tarixini va millatini hurmat qiladi.

Bugungi kunda bu mas'uliyat yanada dolzarbdir, chunki globalizatsiya ta'siri ostida ko'plab til va nutq shakllari xorijiy ta'sirga duch kelmoqda. **Davlat til siyosati** ham bu masalada asosiy rol o'ynaydi: maktablarda, ommaviy axborot vositalarida, oliy o'quv yurtlarida til madaniyatini oshirish, ona tilini to'g'ri o'rgatish va nutq odobini shakllantirish orqali tilga bo'lgan munosabatni sog'lomlashtirish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Ferdinand de Saussure , (1916) , *Cours de linguistique Générale* (pp. 155).
2. Viktor V. Vorobyev , (2007) , *Nutqshunoslik asoslari* , (pp. 156).
3. Noam Chomsky , (1957) , *Syntactic Structures* (pp. 198)
4. Zigmund Freyd , (1900) , *Psixoanalizga kirish* (pp. 72)
5. Karl Yung , (1921) , *Psixologik turlar* (pp. 253)
6. <https://yuz.uz/uz/news/til-va-jamiyatning-ozaro-munosabati>
7. [https://namdu.uz/media/Books/pdf/2024/06/11/NamDU-ARM-5499-Zamonaviy Lingvistika.pdf](https://namdu.uz/media/Books/pdf/2024/06/11/NamDU-ARM-5499-Zamonaviy_Lingvistika.pdf)
8. <https://uz.wikipedia.org/wiki/Tilshunoslik>